

Boekbesprekingen

AUBRECHT G. & BLOCK F. 1985. *Österreichische Gewässer als Winterplätze für Wasservogel*. (Grüne Reihe des Bundesministeriums für Gesundheit und Umweltschutz 3) Bundesministerium für Gesundheit und Umweltschutz, Wien. 270 p. Prijs onbekend.

Deze uitgave bevat een uitwerking van de midwintertellingen van watervogels (c.q. duikers, futen, Aalscholver, zwanen, eenden en Meerkot) die in de jaren 1970-83 in Oostenrijk werden gehouden. Het totaal aantal getelde vogels varieerde tussen 50 000 en 110 000 waarbij 39 à 73% van de telgebieden werd bezocht. Rond de 90% van de getelde aantallen was geconcentreerd in 37 gebieden, waaronder slechts twee gebieden waar regelmatig meer dan 5000 vogels werden vastgesteld. Onder de vogels overheersten Wilde Eend (38%) en Meerkot (29%). Aan iedere soort is een bespreking gewijd; de 37 belangrijkste gebieden worden afzonderlijk behandeld (de telresultaten van deze gebieden zijn in tabellen opgenomen). In de discussie wordt nader aandacht besteed aan veranderingen in het biotoop (aanleg stuwmuren) en in het voedselaanbod (komst van de driehoeksmossel). Voedsel (op bereikbare diepte), stroming (ijsvrij houden), zuurstofrijkdom en rust lijken de belangrijkste factoren te zijn die de betekenis van de overwinteringsgebieden voor watervogels in Oostenrijk bepalen.

Eduard R. Osieck

VAN DEN BERGH L. M. J., VAN LEEUWEN J., MÖLLER D., MÜSKENS G., THISSEN J. & VISSER D. 1986. *Die Vögel der Düffel im Kreise Kleve*. Beiträge zur Avifauna des Rheinlandes 24. 246 p. Prijs DM 22.

Tussen Kleef en Nijmegen ligt een uitgestrekt agrarisch cultuurlandschap. Het onderzochte deel (76 ha) bestaat voor 75% uit grasland en is (of beter: was) gelaarde met c. 70 km heggen. De avifauna is traditioneel opgezet: gebiedsbeschrijving, methode, soortbeschrijvingen en aparte hoofdstukken over het winter voorkomen van ganzen en roofvogels, het belang van de Düffel voor broedende zangvogels en natuurbeschermingsaspecten. Het gebied werd in 1978 op broedvogels geïnventariseerd, maar van sommige soorten is informatie voorhanden over 1960-85. Afgezien van enkele globale opmerkingen leert de lezer niets over de intensiteit van het veldwerk. Hierdoor hangen de ogenschijnlijk nauwgezette statusomschrijvingen in het lichtledige; de smalle marges in de broedvogelaantallen per soort en de slagen in de lucht wat betreft aantallen doortrekkers en wintergasten kunnen nauwelijks als serieus genomen worden, zeker niet nu grondige onderzoekingen elders de betrekkelijkheid van globale inventarisaties en tellingen hebben aangetoond.

De Düffel is een internationaal belangrijk overwinteringsgebied voor Riet- en Kolganzen. Beide soorten

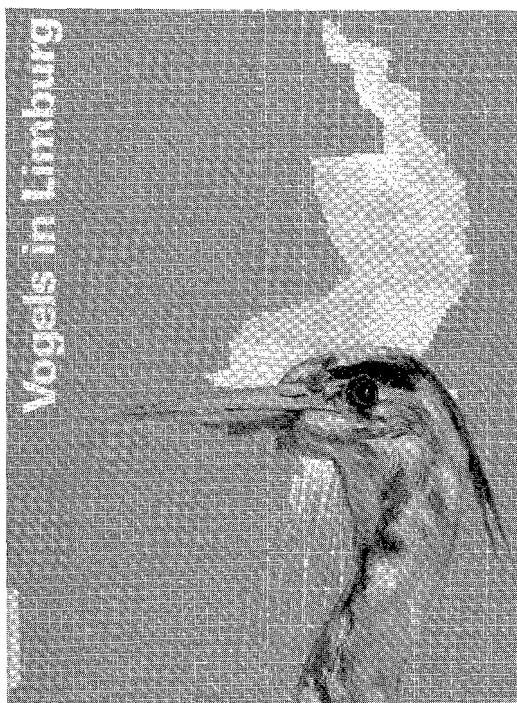
zijn sinds 1970 in toenemende aantallen in het gebied vastgesteld; met name het werk van Leo van den Bergh heeft de waarde van de Nederrijn voor overwinterende ganzen duidelijk aangetoond. Het heggend landschap is verder van groot belang voor broedende en pleisterende zangvogels. De ornithologische waarde van het gebied wordt echter door met name ruilverkaveling en wegeaanleg ernstig bedreigd, wat pregnant wordt verduidelijkt door de beschrijving van Fuchs (1929), welke als apart hoofdstuk is opgenomen. Ook in het geval van de Düffel lijkt alles in het werk gesteld te worden een oase van rust om te vormen tot een vogelarme cultuursteppe.

Rob G. Bijlsma

GANZEVLES W., HUSTINGS F., SCHEPERS F., UMELS J. & VERGOOSSEN W. 1985 *Vogels in Limburg* (Publ. natuurh. Genoot. Limburg 25, 5-15) Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht. 224 p. Prijs f 34,50 (leden genootschap en leden van bij SOVON aangesloten organisaties f 27,50).

In 1965 verscheen van de hand van P. A. Hens de tweede, herziene druk van de avifauna van Limburg. Daarmee werd een reeks regionale avifauna's ingeluid die veelal uitgingen van broedvogels, soms aangevuld met waarnemingen van vogels buiten de broedtijd. Deze avifauna's hadden een vast concept; na enkele inleidende hoofdstukken volgde een bespreking per soort van de onderzochte aspecten. In de loop der jaren werd de aanpak van het onderzoek grondiger en de verslaglegging meer wetenschappelijk. De auteurs van dit boek hebben gekozen voor een geheel andere opzet. Een aantal onderzoeken van de vogelbevolking van Limburg wordt besproken, waarbij de lezer afhankelijk van het onderwerp inzicht kan krijgen in wat er op dat gebied in Limburg bekend is. Het avifaunistische karakter raakt daardoor wat op de achtergrond. Het heeft wel als voordeel dat soorten onderling beter kunnen worden vergeleken en de tekst meer dan in andere avifauna's strikt beperkt is tot het verrichte onderzoek.

In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op het landschap van Limburg: water, bodem, geologie, ontwikkelingen in het landschap en het huidige landschap. Daarna wordt verantwoording afgelegd over het ontstaan van dit boek. In hoofdstuk drie wordt ingegaan op de veranderingen in de broedvogelbevolking in de afgelopen decennia. Dit wordt geschetst aan de hand van een beperkt aantal soorten, die echter indicatief zijn voor de ontwikkelingen in het agrarische cultuurlandschap en de moerassen, en de toename van de oppervlakte aan water als gevolg van grondwinning langs de Maas. In het vierde hoofdstuk wordt ingegaan op de broedvogelbevolking van de bossen in Zuidoost-Limburg, met in zowel kwalitatief als kwantitatief opzicht gegevens over verspreiding en biotoopkeuze. Deze benadering geeft inhoud aan het begrip talrijkheid



en laat zien wat er gedaan kan worden met een groot aantal broedvogelinventarisaties uit een relatief klein gebied. In het volgende hoofdstuk wordt een onderwerp besproken waarover nog maar weinig kwantitatieve gegevens in boekvorm zijn verschenen en waar menig vogelaar zich druk mee inlaat: vogeltrek. Van een groot aantal soorten wordt de trek over Zuid-Limburg besproken, alsmede de variatie die daarin van jaar op jaar kan optreden. Ook vliegrichtingen en het verloop van de trek over de dag worden besproken. In het hoofdstuk over watervogels buiten het broedseizoen blijkt weer eens hoe groot de invloed van het winnen van grind langs de Maas is; regelmatig duikers en zee-eenden. Een wat mager hoofdstuk gaat over de winterverspreiding van roofvogels. Materiaal dat verzameld werd volgens de methodiek van de Landelijke Werkgroep Roofvogeltellingen. In het hoofdstuk 'Overige Soorten' wordt het voorkomen van enkele Limburgse zeldzaamheden behandeld. In het laatste hoofdstuk wordt de status van alle in Limburg waargenomen soorten gegeven: voor de avifaunisten.

De gegevens in de tekst worden gevisualiseerd door een groot aantal duidelijke figuren, die bovendien veel informatie bevatten. Jammer is dat de maatvoering van de figuren niet consequent is. Daarnaast zijn van veel vogelsoorten leuke pentekeningen opgenomen. Een twintigtal litho's van aquarellen geven kleur aan het boek, doch hadden gezien de wijze waarop de vogels zijn geschilderd beter weggelaten kunnen worden. De inleiding over het landschap in Limburg is verlevendigd met foto's. Bij enkele andere hoofdstukken waren zeker ook enkele foto's op hun plaats geweest.

De auteurs zijn erin geslaagd een leesbaar boek samen te stellen dat een goede weergave vormt van het vogelonderzoek in Limburg. Jammer is dat het grootste deel van het onderzoek zich in Zuid-Limburg

heeft afgespeeld. In feite had het boek dan ook de titel "Over vogels in Zuid-Limburg" moeten dragen, met als ondertiteling "met aantekeningen over vogels in het overige deel van Limburg". Het bijzondere karakter van de vogelbevolking van Limburg komt echter nog wel uit de verf. Ondanks wat redactionele tekortkomingen en een lay-out die niet altijd even fraai is, kan ik hen die geïnteresseerd zijn in veldornithologisch onderzoek op regionaal niveau het boek zeker aanraden. En, de opzet van het boek verdient navolging, alsmede de grondige wijze waarop enkele onderzoeken in het veld zijn aangepakt.

Rob Lensink

HECKENROTH H. 1985. *Atlas der Brutvögel Niedersachsens 1980 und des Landes Bremen mit Ergänzungen aus den Jahren 1976-1979*. (Naturschutz und Landschaftspflege in Niedersachsen 14) Niedersächsisches Landesverwaltungsamt. Hannover. 428 p. Prijs DM 25 (te bestellen bij de uitgever, Postfach 107, D-3000 Hannover).

Deze atlas van de broedvogels van de deelstaat Nedersaksen (inclusief Bremen 30% groter dan Nederland) wijkt sterk af van het gebruikelijke concept, waarbij de soortbehandeling bestaat uit een kaart met begeleidende tekst. Deze uitgave geeft alleen verspreidingskaarten maar daar staat tegenover dat in tabelvorm avifaunistische status, *Gefährdungseinstufung* (rode lijst) en wettelijke status van iedere soort worden gegeven. Bovendien zijn 21 kaarten (in vierkleurendruk) met omgevingsfactoren opgenomen waaruit men een beeld kan krijgen van het landschap en de veranderingen die daarin sinds 1800 hebben plaatsgevonden.

Het raster is gebaseerd op de topografische kaarten op schaal 1:25 000, waarvan de indeling samenvalt met het geografisch coördinatenstelsel. Een atlasblok is 6 geografische minuten hoog en 10 minuten breed. Dit betekent dat de blokken in het noorden iets kleiner zijn dan in het zuiden (resp. 30.2 km² en 32.0 km²). De kartering werd in 1980 door ruim 950 *Avifaunisten* uitgevoerd maar ter aanvulling werden ook waarnemingen uit 1976-79 benut. Er zijn grote verschillen in de grondigheid van het onderzoek in de ruim 1700 blokken. Ruim twee derde van de blokken werd intensief tot goed onderzocht, 12% matig en bijna 19% slecht (beoordeeld aan de hand van de vastgestelde verspreiding van 38 soorten).

Eduard R. Osieck

LIPPENS L. & WILLE H. 1986. *Uitzonderlijke vogels in België en West-Europa*, 1. Snoeck-Ducaju, Gent. 500 p. Prijs BF 980.

Dit boek beoogt een beeld te geven van het voorkomen van vogelsoorten die onregelmatig in West-Europa worden waargenomen. In dit eerste deel worden watervogels, dagroofvogels en steltlopers behandeld. Bij een eerste inzage blijkt dat er aan de samenstelling van het boek veel tijd is besteed; het biedt een grote hoeveelheid informatie. Per soort wordt een verspreidingskaart gegeven waarop bovendien de plaatsen zijn gemarkeerd waar de soort als dwaalgast is vastgesteld. De tekst bestaat uit een korte beschrijving

van het broed- en overwinteringsgebied, veldkenmerken en biotoop. De meeste ruimte wordt echter besteed aan het hoofdstuk "Verplaatsingen". Een nauwkeurig onderzoek leert ons dat men bij het verzamelen van de hier verwerkte gegevens nogal slordig te werk is gegaan. Waarnemingen die in tijdschriften als *British Birds* en *Dutch Birding* nadrukkelijk als mogelijk zijn bestempeld, worden hier als zeker opgevoerd. Gevolg is dat men al lezend van geen enkel geval meer weet of het serieus is of niet. Hier uit zich duidelijk dat beide auteurs in de wereld van de *twitchers* buitenstaanders zijn. Het is storend te moeten constateren dat bij een soort als Brileider de twee voor West-Europa genoemde gevallen beide onjuist zijn.

Bij een aantal soorten is een zwart-wit foto geplaatst, achterin staat een 37-tal merendeels fraaie kleurenfoto's afgebeeld. Hier vinden we dezelfde slordigheid in de onderschriften terug; zo is er sprake van verwisseling van soortnaam bij de onderschriften van Franklins Meeuw (p. 377) en Kleine Kokmeeuw (p. 384), onjuiste determinatie (p. 443 *Tringa brevipes* moet zijn *T. incanus*) en foutieve kleedaanduiding (Kaspische Plevier op p. 272 is juveniel, niet adult).

Al met al is het jammer dat dit boek, dat duidelijk in een behoefte zou kunnen voorzien, ondanks alle geïnvesteerde energie weinig geloofwaardig overkomt.

Gerard H. Steinhaus

OSIECK E. R. 1986. *Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland*. Vogelbescherming, Zeist. 132 p. Prijs f 22,50 (leden Vogelbescherming f 17.50).

Nadat omringende landen ons in de afgelopen jaren voorgingen met de publikatie van hun "rode lijst" van vogelsoorten die met uitroeiing bedreigd worden of speciaal gevaar lopen, nu dan ook in Nederland. Gezien de kleur van de omslag zal het boek in de wandelingen wel het "rode boekje" worden genoemd. Met deze uitgave heeft Nederland voldaan aan haar verplichtingen die voortkomen uit de EG-vogelrichtlijn (1979). Naast de soorten die met uitroeiing worden bedreigd of speciaal gevaar lopen, zijn ook de soorten opgenomen waarvan het voorkomen in NW-Europa als broedvogel, doortrekker of wintergast in sterke mate in Nederland is geconcentreerd. Hierdoor wordt een betere kijk op onze vogelbevolking gegeven en wordt het belang van deze uitgave vergroot. In totaal omvat de lijst 57 vogelsoorten.

In het voorwoord wordt het verschijnen van dit boek geplaatst binnen het kader van het werk van de IUCN, die het tot haar taak ziet te komen tot wereldomvattende lijsten van bedreigde diersoorten. In de inleiding worden enkele algemene ontwikkelingen geschetst die van invloed zijn op het voorkomen van vogels. Ook wordt ingegaan op belangrijke biologische principes van het vogellevens. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de nationale wetgeving en internationale verdragen waar Nederland zich aan heeft te houden. Helaas wordt op de effectiviteit nauwelijks ingegaan. In hoofdstuk drie zijn de uitgangspunten en motieven vermeld op grond waarvan soorten op de lijst zijn geplaatst. Van belang is op te merken dat alleen naar de

periode 1960-83 is gekeken. Veel maatschappelijk relevante ontwikkelingen zijn vóór die tijd echter al ingezet, mogelijk tot uiting komend in de vogelbevolking. Een van de motieven voor opname in de lijst is voorkomen in klein aantal in voor Nederland karakteristieke biotopen. De keuze voor bepaalde biotopen wordt nauwelijks gemotiveerd. Zij worden ook niet gedefinieerd; zo is de scheiding tussen biotopen als voedselrijke meren, laagveenmoerassen en vochtig hooiland discutabel. Desondanks is het in dit verband een bruikbaar handvat. De soorten en motieven zijn samengevat in een overzichtelijke tabel.

Het grootste deel van het boek omvat een bespreking per soort. Achtereenvolgens wordt ingegaan op algemene karakteristiek van de soort, voorkomen in Nederland (in heden en verleden), belangrijke gebieden in Nederland (waar mogelijk vertaald in een kaartbeeld), reden voor opname op "rode lijsten" in omringende landen, aanbeveling voor beleid en beheer, alsmede literatuur. Deze bespreking is voor de ene soort uitgebreider dan de andere, voornamelijk afhankelijk van de aanwezige kennis. Toch ontstaat er een goed beeld van de situatie in Nederland. De aanbeveling die voor het beheer van het biotoop worden gedaan, zijn veelal dermate vaag dat een beheerder er weinig mee zal kunnen. Beleidsmatig kunnen ze echter aanknopingspunten bieden. De tekst wordt verlevendigd met foto's.

In hoofdstuk vijf wordt stilgestaan bij een aantal verschijnselen die in de soortbespreking regelmatig als oorzaak van de achteruitgang worden genoemd. Tevens wordt een vergelijking getrokken met ons omringende landen, met name aan de hand van soorten die aldaar op de "rode lijst" zijn geplaatst. In hoofdstuk zes worden algemene aanbevelingen gedaan voor beleid en beheer. Jammer is dat dit onderdeel niet wat verder is uitgediept. Nu blijven het toch algemeenheden, waarvan de concrete invulling nog alle kanten op kan. Tot slot nog een Engelse samenvatting en een literatuurlijst, waarvan het laatste deel op een verkeerde pagina is afgedrukt.

In de eerste bijlage worden enkele buitenlandse "rode lijsten" geciteerd, die voor een goed begrip van de systematiek van de Nederlandse van belang zijn. In bijlage II worden soorten besproken waarvan opname is overwogen, doch waarvan onvoldoende gegevens voorhanden waren of waarvan de trend de afgelopen jaren in positieve richting is omgeslagen. Van enkele soorten is thans echter bekend dat zij hard achteruitgaan (o.a. Roodborstapuit in het cultuurland). Bijlage III geeft de belangrijke waterrijke vogelgebieden in Nederland aan. Bijlage IV omvat de lijst van vogelsoorten die bij ministerieel besluit zijn opgenomen op de lijst van soorten die met uitroeiing worden bedreigd of speciaal gevaar lopen. Opvallende ontbrekende is de Aalscholver. De laatste pagina's omvatten een index, die het boek makkelijk toegankelijk maakt.

Het "rode boekje" geeft veel informatie over het wel en wee van vogels in Nederland, op een wijze die ook voor een groter publiek toegankelijk is. Voor veel vogelaars ligt er nu een uitdaging om te volgen wat er met een vogelbevolking gebeurt, en zodanige gegevens op tafel te leggen dat deze lijst zonedig regelmatig kan worden bijgesteld.

Rob Lensink

RUGE K. 1986. *Die Saatkrähe*. Franckh, Stuttgart. 79 p. Prijs DM 16,80.

Ter gelegenheid van "Vogel des Jahres 1986: Die Saatkrähe" uitgeroepen door de *Deutschen Bund für Vogelschutz* (DBV) verscheen dit boekje over de Roek. Ondanks de bescherming die de Roek in de Bondsrepubliek geniet, heeft deze soort nog steeds te lijden onder vervolging. Reden hiervoor is de schade die de Roek in de landbouw kan veroorzaken. De keuze van de Roek als vogel van het jaar moet ertoe bijdragen om het negatieve beeld dat nog velen van deze soort hebben, bij te stellen. Voor het behoud van de Roek is ook het behoud van bepaalde landschapstypen noodzakelijk. Dat kost geld. Het is echter de vraag of je met de uitspraak: "Wir müssen nur den Mut finden, Gelder, die für Autobahnbau, sinnlose Großwasserstraßen und Riesenflugplätze ausgegeben werden, für die ökologische Sicherung unserer Umwelt auszugeben. (Alles anders ausgegebene Geld führt doch zur Zerstörung unserer Umwelt.)" veel opschiet. Voorafgaand aan voor de hand liggende onderwerpen als aantalsverloop, voedsel, voortplanting en gedrag wordt een verhaal verteld over de belevenissen met een Roek genaamd "Chacko". Dit is kennelijk opgenomen om het boekje voor een groot publiek wat toegankelijker te maken. In 1984 werden in BRD ruim 18 000 nesten geteld (vgl. Nederland 1980: 19 000) tegen bijna 31 000 in 1924. Dat het aantal Roeken evenals in enkele andere landen ook in Nederland "rückläufig" zou zijn, is geen juiste voorstelling van zaken gelet op het herstel dat sinds 1970 heeft plaatsgevonden. Nuttige tips geeft het hoofdstuk "Was wir für den Saatkrähen tun können". Het betreft vooral methoden om landbouwschade te voorkomen.

Eduard R. Osieck

WOETS D. 1985. *Vogelleven in de Weerribben*. Stichting Vrienden van de Weerribben, Steenwijk. 144 p. Prijs f 16,50 (te bestellen bij voornoemde stichting, Herenslagen 43, 8332 AM Steenwijk).

In een vlotte stijl beschrijft Dick Woets in dit boekje het vogelleven van het moerasgebied de Weerribben in de kop van Overijssel. Desalniettemin zijn tal van cijfers vermeld die deze uitgave ook van avifaunistische waarde maken. In twee bijlagen zijn bovendien systematische overzichten opgenomen van de broedvogels (met codering om de zekerheid van broeden aan te geven, regelmaat van broeden en aantalsklassen) en van de waargenomen vogels (met regelmaat, periode en talrijkheid). De hoofdstekst begint met een inleidend hoofdstuk ("Het wordt lente") en behandelt vervolgens reigers, rallen, roofvogels, steltlopers, watervogels, meeuwen en sterns, uilen en zangvogels. Het is treurig dat ook in de Weerribben sommige moe-

rasvogels zijn teruggelopen. In 1984 nestelden er nog maar 28 paren Purperreigers (in het topjaar 1971 150!), 30 paren Zwarte Sterns (1970: 300), één paar Velduil (in 1970 naar schatting 40-50) en waren er nog slechts 7 territoria van de Grote Kalkiet (1971: c. 70). Andere soorten doen het beter, zoals Roerdomp (na de strenge winter 1978/79 vier roepende mannetjes, 1984 15-20), Blauwe Kiekendief (in 1984 echter slechts één tegen 3-8 in 1975-83), Wulp en Watersnip. Het boekje is geïllustreerd met uitstekende foto's in kleur.

Eduard R. Osieck

JANSEN S. R. J. & REYRINK L. A. F. 1985. Landschapsecologisch onderzoek naar de avifauna van het landgoed Hackfort bij Vorden. (Rapport 403) Dorschkamp, Wageningen. 150 p.

In het kader van onderzoek naar landbouw op zandgronden werd op het landgoed Hackfort gekeken naar de relatie tussen het beheer en de avifauna. Volgens de karteringsmethode werd 747 ha geïnventariseerd, waaronder 145 ha bos en 20 km lijnvormige begroeiingen. Middels perceeltellingen werd tevens getracht inzicht te krijgen in het terreingebruik door vogels. De inventarisatie leverde 70 broedvogelsoorten op, niet zelden in hoge dichtheden. Deze gegevens worden vergeleken met die uit vergelijkbare gebieden in de ZO- Achterhoek. Het is echter niet duidelijk of de verschillen tussen beide regio's gebaseerd zijn op jaarlijkse fluctuaties in aantallen, verschil in ervaring (het ogenschijnlijk ontbreken van Appelvinken op Hackfort is daarvoor een indicatie) of verschillen in grondgebruik. Hoewel dat laatste als mogelijkheid wordt geopperd, is de basis hiervoor erg wankel. Het rapport eindigt met het aanstippen van "knelpunten" tussen beheer en landbouw enerzijds en vogels anderzijds. De aanbevelingen ogen zinvol en zijn gebaseerd op niet-gestaafde open deuren. Het is verbazingwekkend dat elders in het rapport relatief veel aandacht wordt besteed aan vogelgemeenschappen. De artificiële indeling van een broedvogelbevolking in gemeenschappen is van weinig praktische betekenis voor het verkrijgen van nuttige beheersadviezen. Dergelijke rigide indelingen gaan voorbij aan het dynamische karakter van een vogelbevolking, nog afgezien van geografische variaties en methodologische problemen bij het verzamelen van de basisgegevens. Voor een uitspraak als "de goudhaan verdwijnt na het verwijderen van naaldbomen" is geen magisch Twinspan-programma nodig. Het rapport is goed verzorgd, zelfs chique, uitgegeven en bevat tevens de verspreidingskaarten van de broedvogelsoorten. De waarde van dit soort landgoederen, waarvan er in Oost-Nederland nog vrij veel zijn, wordt er overduidelijk mee aangetoond.

Rob G. Bijlsma